

Joseph Peter Stern On Realism (1973) – metoda (pozni)

Ludwig Wittgenstein

(Gradivo za predmet *Pregled svetovne književnosti 2*, Univerza v Novi Gorici, zimski semester 2012/13 – doc. dr. Aleš Vaupotič)

Besednjak literarne vede

1. Metaforični prenosi vsakdanjih besed v literarno vedo – neprecizne, vendar neizogibne;
2. nemetaforično tehnično izrazje (npr. elegični distih, verz, roman);
3. literarni termini uporabljeni zunaj literature – vnos literarnih kvalitet v življenje (tragičnost prometne nesreče);
4. izrazi z dvojnimi življenjem v prvi in drugi skupini (barok v literaturi in glasbi; podoba, stil, oblika; realizem).

Tudi zgodovinski pregled zgodnjih francoskih debat o realizmu potrjuje, da se realizem ni spremenil v zgolj literarni termin, ker ga je v dvojni eksistenci ohranjala programatična navezava na zunajliterarno. Realizem je mdr. edini literarnovedni termin, ki ga uporablja tudi politična zgodovina.

Izraz realizem edini obstaja vzporedno v samem življenju – in ne v kateri od drugih posebnih disciplin – ter obenem kot literarni termin.

But whereas the statement ‘This novel has a form’ is almost meaningless in its generality except as an invitation to further discussion in which narrower descriptive terms will be involved, ‘This is a realistic novel’ is an invitation to such a discussion *and* a first move in it. (Stern 37-8)

Beseda realizem torej vsebuje tudi neko dodatno silo, ki ji zagotavlja izjemno mesto v jeziku literarne vede. Iz navezave na prvo skupino (in v nasprotju z možnostmi druge) sledita dve posledici za realizem kot literarni termin:

1. sposobnosti nositi *relativni* pomen, nekaj je lahko bolj ali manj realistično, in

2. *kvalitativne* konotacije – posredovanje „resnice“ o svetu, ki predstavlja posebno odličnost določenega literarnega dela, se spopada z nevtralnimi pomenom realizma kot tehničnega termina¹.

„Reprezentativnost“ in realistične jezikovne igre² – Stern in problem oblike

Reprezentativnost kot posebna kvaliteta je po Sternu tisto, kar povezuje obe področji rabe izraza realizem (42-3). Pisanje je npr. mogoče prevesti v slikanje ali kiparjenje, vendar le kolikor gre za gradnjo umetniških artefaktov, ki stopajo v obliki nadomeščanja in selekcije v odnos s svetom zunaj solipsizma umetnosti. Vendar reprezentacija pri Sternu ne pomeni zgolj razmerja ustrežanja med modelom in referentom (resnice v smislu *adaequatio intellectus ad rem*), ampak jo je treba razumeti širše, kot soočenje s svetom in morda reprezentacijo iz materialističnih verzij novega historizma kot političnega zastopstva³.

1.4.3 Edinstvenost in nedeljivost realnosti sveta v realizmu

Stern postavi povsem jasen kriterij realističnosti. „[...] what it [realizem] implicitly denies is that in this world there is more than one reality“ (54, 68). Stern s tezo o unikatni in nedeljivi realnosti zanika možnost perspektivizma kot soobstoja povsem ločenih pogledov v svet, saj bi bil ta smiseln, npr. v Nietzschejevi inačici, zgolj v horizontu metafizike in moralnega sistema, ki ga presega (64-5). Realizem je filozofsko neradoveden in – zaradi pristajanja na evidentnost lastne predpostavke – spoznavnoteoretsko naiven (54)⁴. Nasproti mu stoji idealizem metafizike z moralo, ki pa je pogojen s totalno odtujitvijo od danih realnosti življenja (44). Ideologije – še posebej se to

¹ V prid ohranitve relativnega in kvalitativnega aspekta pojma realizem Stern nastopa proti historični zamejitvi realizma z literaturo sredine 19. stoletja (danes manj običajen pristop, tudi to besedilo temu nasprotuje). Hkrati poudarja različni pomenski področji rabe izraza znotraj in zunaj literarne vede in dodaja, da sta »nečistost« in večpomenskost izraza metodološka prednost (40).

² Izrecno tega Wittgensteinovega izraza Stern ne uporablja oz. ga poveže z jezikovno samozadostnostjo nekaterih pojavov modernizma, npr. poznega Joycea (159).

³ To bi bilo mogoče skozi pojem »življenjske oblike« kot višje združujoče celote, vendar pa tega pojma Stern (niti Wittgenstein) ne postavlja v ospredje (Stern 160). Vendar pa avtor zagovarja tudi naravnost formalistično stališče, da je realizem »brezinteresno« slikanje sveta v dovršeni obliki. Ideologija kot podobno reprezentativno spreminjanje resničnosti namreč sledi svojim ciljem (56). Te težave izvirajo iz wittgensteinovske metodologije, ki v fleksibilnosti opisne metode družinskih podobnosti omogoča odpiranje meja realistične literature v »trajni način«.

⁴ Stern se kontroveržno dotakne problematičnega enačenja percepcije s spoznanjem v enem od pomenov realizma v filozofiji.

nanaša na vprašanja historičnega materializma, ki je pustil globok pečat na zgodovini realizma v 20. stoletju – so za Sterna solipsizmi oz. kolektivni solipsizmi (149, 184) in zato ločeni od skupne edinstvene realnosti⁵.

Realizem v umetnosti je: „Kontinuiteta pomena v dovršeni obliki“ (Stern 81)⁶. Na kakšen način se raven pomena poveže z namenom govorca zunaj okvirov umetniškega dela? Avtor nadaljuje: »Purpose [...] stands in the same relation to realism in life as does meaning to realism in literature: they are not the same but they are closely related (they have the same 'logical form'⁷)«. Namen lika se preoblikuje v del avtorjevega pomena, ki se naprej preoblikuje v pomen – in nato namen – celote. Razmerje med praktičnimi in estetskimi cilji avtorja Stern pravzaprav odpravi kot nepomembno, saj delo brez pregrad (sicer na kompleksen način) učinkujoče prehaja v svet, ki ga obdaja, ravno ta svet pa mu hkrati določa meje možnosti izjavljanja.

1.4.3.1 Sredstva realistične literature

Če so nameni avtorja realističnega projekta del kontinuitete enovitega sveta, morajo biti njegov del tudi sredstva, s katerimi realistična literatura razpolaga. Sredstva, ki jim pripadajo vrste recepcijskih pričakovanj, so tri (Stern 75 isl.).

1. Jezik in verbalna pričakovanja. Za realizem je značilna kreativna potrditev jezika, ki predstavlja rudimentarno potrditev sveta. Reproduciranje preteklih jezikov ter jezikovne inovacije simbolistov in npr. Joycea stojijo na obrobju realističnega nabora snovi⁸. Družbe, kjer so vezi skupne jezikovne rabe močne, so bolj naklonjene realizmu kot

⁵ Kontinuiranost (in zato kontigviteta, stikanje) posameznih elementov realnosti pri Sternu izhaja iz wittgensteinovske metodologije, za katero se razlagalci večinoma strinjajo, da je realizem, ki pa je »achieved via a linguistic turn« (Biletzki & Matar). Očitna je tudi kontinuiteta raziskovalčeve metodologije in določitve bistva predmeta raziskave.

⁶ Continuity of meaning within an achieved form

⁷ Koncept »die logische Form« je vzeta iz *Tractatus Logico-Philosophicus* – Wittgenstein je angleški prevod nemškega *Logisch-philosophische Abhandlung* Charlesa Keya Ogdena (1922) pregledal in avtoriziral. Stern navaja (79, 170): »2.18 What any picture, of whatever form, must have in common with reality, in order to be able to depict it—correctly or incorrectly—in any way at all, is logical form, i.e. the form of reality.« Gre za ključni koncept, ki se nanaša na sam način soočanja z realnostjo v tem Wittgensteinovem zgodnjem delu: »4.12 Propositions can represent the whole of reality, but they cannot represent what they must have in common with reality in order to be able to represent it—logical form. In order to be able to represent logical form, we should have to be able to station ourselves with propositions somewhere outside logic, that is to say outside the world.« Sternov opis realizma se sooča s podobnim problemom lastne metodološke protislovnosti.

⁸ Tako v pomenu jezika kot snovi za literaturo, kot tudi v smislu zunajjezikovnih elementov.

tiste s šibkim jezikovnim neksusom. Zavračanje *parole* sveta – Stern omenja Karla Krausa in Stefana Georgeja – onemogoča pojav realizma. Zato je realističnost izrazito historičen in geografsko specifičen pojav, saj ga določajo pričakovanja konkretnega občinstva.

2. Življenje kot realistično sredstvo. Socialno-eksistencialne omejitve realistične snovi se nanašajo na kulturni horizont avtorja, likov v delu in njegove recepcije. Realistično delo mora do določene mere ponavljati že znano, odtod pa hkrati izhajajo nevarnosti za realizem: npr. preveč imitacije ter z njo povezana banalnost. Reprodukcijska družbenih klišejev kot del satire je pomembno realistično sredstvo⁹. »Realism in literature is a fictive dialogue, a writer's singularly direct way of taking issue with the historically and socially formed expectations of his readers.« Pripadnost edinstvenemu svetu ter reakcija nanj sta za Sterna konstitutivna elementa realizma tudi v življenju onkraj meja literature.

3. Forme literature in formalna pričakovanja.

Metodološko najpomembnejši je tretji vidik nabora možnih realističnih sredstev. Nanaša se na Wittgensteinov pojem logične forme kot splošne podlage kontinuitete izkustva, ki jo pričakujemo tudi v (realistični) literaturi. Kazalnost sama ni logična forma realizma – namesto tega sta primernejši formulaciji posledičnost in podrobnost (Stern 28-9, 79)¹⁰. Stern opozori tudi na pomembno razlikovanje med slogom in načinom (52, 79)¹¹: realizem je način pisanja in ne slog, to pomeni, da kljub realističnemu slogu faktučna »poročila« Kafke niso realistična na ravni celote dela, torej načina, kjer gre za v tekstu nepovezane dogodke. Nasprotno Dickensova dela vključujejo fantastičnost, romani Dostojevskega vrinjene parabole, Flaubertova *Gospa Bovaryjeva* pa lirične pasuse, vendar so celote skladne z vsakokratno »ustrezno motivacijo« povezav med pomenskimi elementi.

Vendar formalni vidik v Sternovem primeru ni preprost.

For a formal expectation to be fulfilled it is necessary that any literary genre once chosen should either be

⁹ Stern ga omeni ob Petronijevem *Satirikonu*.

¹⁰ consequentiality, circumstantiality

¹¹ mode

completed or purposefully modified: a stated problem solved or shown to be insoluble within the stated terms; a chosen area of experience charted or shown to be beyond realism's reach. (Stern 80)

Izbira žanra, seveda na ravni pogojev pogleda na svet, je za delo konstitutivna in usodna odločitev. Žanr je soočen z izkustveno realnostjo in bodisi dovršen bodisi modificiran ali pa celo zavržen (v smislu Wittgensteinove uvodne parafraze sklepa *Tractatus Logico-Philosophicus*: »what can be said at all can be said clearly, and what we cannot talk about we must pass over in silence«)¹².

1.4.3.2 Meje realizma

Realizem temelji na sodelovanju štirih dejavnikov, ki skupaj grajajo za realizem specifično ravnovesje:

1. svet,
2. sebstvo oz. zavest,
3. pomen¹³ in
4. jezik.

Snovne omejitve realizma v Sternovem opisu dopolnjujejo »razširitve, alternative in zgostitve«, ki literarne pojave postavljajo na meje realizma.

1. V dokumentarni literaturi, Stern jo imenuje »death-wish of contemporary literature« (143), prevladujejo podatki o svetu.
2. Meje posameznega jaza, na schopenhauerjanski način kot podlaga razklane realnosti, vodijo v različne solipsizme: socialistični realizem je primer kolektivnega solipsizma; Stern kot drugi primer navaja literaturo ponotranjenosti, kamor šteje npr. Goethejevo *Trpljenje mladega Wertherja* ter Proustovo *Iskanje izgubljenega časa*, kjer je svet zgolj izhodišče za popotovanje v spomin in človekovo notranjost. Tudi Sternovo razumevanje vzgojnega romana poudarja ponotranjenje družbenih problemov, od koder sledi sklep o

¹² Stern na tem mestu podrobneje osvetli primer Shakespeareovega opusa ter njegovega sklepa v *Viharju*, kjer najde »purposeful interplay« realističnega in nadnaravnega načina. Pri tem poudarja, da ne gre za malomarnost oz. nepazljivost (inadvertency) – ki predstavlja past za realizem – ampak način oblikovanja kontinuitete človekovega soočenja s svetom. Nepazljivost je: „the break in continuity that remains a break, arbitrarily and without acknowledgement; the incoherence of one literary genre or form that does not accrue to the coherence of another. [...] All the same, to one side of historical relativity, there is such a thing as defectiveness of forms.“ Iz »malomarnosti« sledi še ena past za realizem, kič: »sweet kitsch where it [realism] slips inadvertently into romance, sour kitsch where it lurches adventitiously into tragedy« (Stern 80-1).

¹³ meaning

njegovi nerealističnosti.

3. V simbolističnih literaturah dominira pomen; simbol zamenjuje množico pomenov, ki praviloma (torej v primeru nerealističnih inačic, tistih, ki predrejo enovit spekter pojavov realnosti) dodajajo tosvetnemu pomenske razsežnosti od nekod onstran. Simbolizmi, npr. izkoriščajoč izgubo stabilne perspektive na svet, vzpostavljajo povezave, ki niso intersubjektivno družbeno sprejete. Od metafizike platonističnega tipa se razlikuje po svoji vpetosti v čas. Za starejše nerealizme so značilni stabilni simbolizmi, ki so splošno priznani, za novejše pa zasebni, »kreativni«. Vse metafizike, vključno z eksistencialistično literaturo Sartra, ki realistični svet postavi v perspektivo ontološkega vrednotenja, in Kafkova dela, ki uporabljajo transcendentne kriterije vrednotenja (Stern 133-4), je treba razumeti skozi problematiko od zunaj vnesenih pomenskih razsežnosti, ki razbijejo enovitost sveta¹⁴.
4. Metafikcijska literatura¹⁵ poudarja svojo jezikovnost, »an articulated consciousness of the creative process, its psychology, technicalities, and institutionalization« (Stern 159). Stern sicer ugotavlja pomen lingvističnega obrata pri Wittgensteinu in npr. Foucaultu, vendar pa se mu zdi ta smer v literaturi brez perspektiv, tako, npr. pri poznem Joyceu kot v novem romanu, češ da gre zgolj za še eno obliko ponotranjenosti (162).

1.4.4 »Srednja oddaljenost« in personalizem

Kriterij predpostavke enovite realnosti, ki si jo delijo vsi ljudje, celó človeštvo vseh časov, kljub zgodovinskim spremembam je metodološki problem¹⁶. Kontinuiteta nedeljivega sveta je nezdržljiva z obstojem meja, vzpostavljenih prek različnih

¹⁴ Tukaj Stern očitno sledi osrednjim tezam Lukácsa iz marksističnega obdobja.

¹⁵ literature of language-consciousness

¹⁶ Problem izhaja že iz Wittgensteinove filozofije. »On the other hand, it is the form of life common to humankind, "the common behavior of mankind" which is "the system of reference by means of which we interpret an unknown language" (PI 206 [»Die gemeinsame menschliche Handlungsweise ist das Bezugssystem, mittels dessen wir uns eine fremde Sprache deuten.«]). This is clearly a universalistic turn, recognizing that the use of language is made possible by the human form of life.« (Biletzki & Matar)

instanc. To dilemo Stern razdela prek vprašanja umetniškega ready-mada (87). Izbrani posamezniki prek umetnin vzpostavljajo »okvir«, ki manifestira¹⁷ posebne kvalitete posameznega (Stern 88). Temelj izbora je pragmatičen¹⁸, konsenz s časovno omejeno veljavo (90).

Kar se nahaja v jedru omenjenih aporij univerzalnega in socialno-zgodovinsko specifičnega, je enota, na podlagi katere Stern meri realističnost – ta mera je človek, teorija pa se s tem izkaže za personalizem¹⁹. To je drugi Sternov aksiom – poleg postavke enovite nedeljive realnosti sveta –, ki presega vpletenost pomenov v formalistične igre razlik.

Stern na tem mestu vpelje še en nov koncept, ki ga imenuje »srednja oddaljenost« in z njim odpre temo ravnovesja. Stern pravi, da srednja oddaljenost ne more biti jasno opisana ter da je zgodovinsko spremenljiva (120, 55), vendar pa jo je brez dvomov treba razumeti prek metodološkega poudarjanja človeka kot mere dejanskosti. Omenjenih je več binarnih opozicij (Stern 55, 75, 84, 121, 103, 123, 130-1, 142, 170):

»knowledge«	»imagination«
»matching«	»making« – pojmovna dvojica Ernsta Gombricha
naturalizem, kjer odloča milieu	alienacija, kjer prevladuje jaz
svet	zavest
zunanje	notranje
korespondenca	koherenca
vestni realizem (conscientious realism)	zavestni realizem (conscious realism) – pojma Damiana Granta ²⁰
realizem	simbolizem
realizem opisa – nanašajoč se na teksturo literarnega dela, način opisa, sredstva	realizem vrednotenja (realism of assessment) – nanaša se na strukturne elemente, cilje (Stern 130-1), obstaja »in the structure of the situation depicted (in its 'logical form') rather than in its verbal texture« (Stern 170)

¹⁷ ostend

¹⁸ Stern uporabi Wittgensteinov (in npr. Peircov) pojem navade in ustaljene rabe. Obsežen del monografije je oblikovan kot platonski dialog.

¹⁹ Personalizem v obliki, ki je podobna Bahtinovi teoriji dialoščnosti. *SSKJ*: »personalizem -zma m (i) filoz. idealistična filozofska smer, po kateri je osebnost duhovno bistvo resničnosti: poznavalec personalizma / angleški, francoski personalizem«. V tem besedilu bo izraz personalizem uporabljan v specifičnem pomenu, ki ga razvije Mihail Bahtin v svoji teoriji diskurza; pravi namreč takole: »To ni psihološki, marveč smiselni personalizem« (Bahtin, *Estetika in humanistične vede* 351). Williams in Bengtsson ugotavljata, da je personalizmov več oz. da gre v 19. in 20. stoletju za tok (z dolgo predzgodovino) v filozofiji, teologiji in v drugih vejah humanistike – znani so mdr. personalizmi Emmanuela Mounierja, Nikolaja A. Berdjajeva in Kocbeka. Bahtinova navezava izjave na osebo, njenega govornca, ki jo zameji z začetkom in koncem govorenja, je oblika materialističnega monizma – kar ni običajno v personalizmih – ter deloma podobna razširitvam personalizma pri Martinu Bubru, saj tudi Bahtin problematizira stališče izvzetosti človeka med drugimi bitji in rečmi (human exceptionalism). Bahtinova misel se ne povezuje z ostalimi oblikami personalizma le prek poudarka na »centrality of the person as the primary locus of investigation« ter pri tem v svoji radikalnosti sodi med »stroge personalizme« (strict personalism), ki izhajajo zgolj iz intuicije osebe, ampak je zanjo značilna tudi povezava s Kantom kot avtorjem, ki povezuje različne oblike personalizma. Za kontinentalne personalizme 20. stoletja je (poleg eksistencializma) pomembna tradicija Husserlove fenomenologije, ki ima močan vpliv na Bahtinove zgodnje spise. Personalizem bo v tem besedilu torej razumljen kot iskanje (odgovornih) oseb, ki stojijo za sestavnimi elementi diskurzov (Williams & Bengtsson).

²⁰ O usodnosti tovrstne delitve, ki jo je Stern razrešil na svojstven način, priča Grantova zavrnitev uporabnosti pojma realizma nasploh (Grant 72-4).

Sternovo stališče je: realnost, ki je smiselna za realista, je sistemu, ki deluje. »The commonplace, real-life uses of 'realism' and 'realistic' have no possible meaning outside the fragile sphere we call civilized life« (Stern 139)²¹.

Metoda zlivanja literarnovednega termina realizem s pomenom besede iz vsakdanjega življenja se pojavlja tudi tukaj. S tega vidika se razlaga specifične oddaljenosti se skriva v eni od dvojnosti iz razpredelnice: realizem opisa in realizem vrednotenja²². Stern ugotavlja, da v nasprotju z njuno enakomerno porazdelitvijo znotraj meja literature v zunajliterarnem območju prevladuje drugi, torej realizem celovitega odnosa do sveta, na račun podrobne reprodukcije tekstur sveta. Sistem civilizacije, ki deluje, pravzaprav sam po sebi predstavlja »srednjo oddaljenost« v naslednjih opozicijah: »The terms [realizem ipd.] have no meaning at the catastrophic margins of existence or in the realm of Grace« (Stern 139).

Vprašanje srednje oddaljenosti pojasni tri problemska področja, ki se zato zdijo temeljna za razumevanje Sternove teorije realizma v (literarni) umetnosti.

1. Podoba človeka. Srednja oddaljenost je kratkomalo literarno pripovedovanje o ljudeh (Stern 121)²³. To določilo posebej poudarja, da so podobe ljudi smiselne le skozi vsakokratno predstavo o celovitosti in skladnosti v okvirih dobe kot skupnosti strinjanj v času. To so podobe ljudi »of some appreciable degree of integrity, not fragments of consciousness or psychic tropisms [...], and not trends of history either [...]« (Stern 72).

2. Podoba institucij. »That middle distance [...] places individual people and their institutions in one working perspective« (Stern 121). Individui predstavljajo most do razumevanja institucij, ki so prav tako temelj realistične

²¹ Prim. tudi (Stern 113).

²² evaluation, assessment

²³ Zdi se, da personalizma Stern ne izpelje neposredno iz Wittgensteinove teorije, vsaj ne na ekspliciten način (Stern 119-20). Vsekakor pa poudarek na rabi jezika v *Filozofskih raziskavah* pomeni rabo jezika pri ljudeh in ne v sistemu logike.

podobe sveta. Družbene institucije so formalizacije medčloveških odnosov dobe (Stern 91). Meje možnosti realizma so institucije ter (glej zgoraj) določljive pozicije subjekta v njih. Flaubertova *Vzgoja srca* po Sternu pokaže, da tudi zasebna čustva lahko obstajajo okraj trenutka same izkušnje le skozi družbene vezi (Stern 101)²⁴. Realizem ne zavrača institucij, npr. v imenu družbene pravičnosti, podarjene bodisi skozi spontano utopijo ali krvavo revolucijo. Realizem velja: „The explicit demonstration of *how* the system works yields the implicit affirmation *that* it works, but no more“ (Stern 112). Odnos Stern označi kot »ustvarjalno potrditev« oz. zanimanje v nasprotju z angažmajem. S tem se odpirajo vprašanja političnega odnosa do družbenih institucij, podoben odnos pa kaže realizem tudi v odnosu do ideologij.

3. V odnosu do sodobnih ideologij zavzema realistični način pisanja specifično distanco in potencialno skeptično stališče (Stern 83), srednjo pozicijo med preveliko oddaljenostjo in preveliko bližino. „Realism has no consistent political 'line' to advocate, being now subversive now conservative, now partisan now again indifferent in its views concerning the specific issues in whose portrayal it happens to be involved. However, the passionate *interest* with which it is committed to these issues has no equal anywhere in literature“ (Stern 53-4). V nasprotju z ideologijami samimi ter političnimi udejstvovanji zunaj literature, ki se trudijo zaustaviti spremembe, ali pa jih zgolj enkratno povzročiti in potem zaustaviti, realizem poudarja spremenljivost sveta (Stern 55-6). Koliko je to mogoče, koliko se izjava lahko odmakne od lastnega konteksta izjavljanja, pa ostaja seveda načelni problem, ki ga Stern ne reši. Vsekakor je realizmu dosegljiva ironija kot sredstvo, ki političnemu delovanju načeloma ni dosegljiva²⁵. S personalističnega vidika je, kar se tiče teh vprašanj, realistično upodabljanje idealizmov, utelešenih v posameznih likih, ki jih obdaja svet, ključno.

²⁴ Stern opozarja, da tudi Wittgenstein poudarja družbenost jezika.

²⁵ Stern omenja demokratično ideologijo.

1.4.5 Realizem in transcendentalno

Sternova monografija *On Realism* je posebej zanimiva, ker programatično dokazuje možnost pojava religioznega in transcendent, npr. krščanskega Boga, v realistični literaturi z namenom, da bi jim zagotovil mesto v realistični umetnosti (in s tem v svetu, ki ga sam živi). Gre za pomembno vprašanje, ki ga Stern razrešuje na primeru *Idiota* Dostojevskega (Stern 5-19, 47). Sledeč prvemu aksiomu realističnega načina pisanja so iz realističnega dela izključene podobe transcendence ter predmeti religioznih verovanj. Drugemu aksiomu, utelešenju, ustreza istoimenski osnovni motiv krščanstva, saj je zgodba Kristusovega življenja na zemlji realistična v posvetnih vidikih ter seveda v sklepnih preizkušnjah in trpljenju, ne pa npr. v vstajenju. V *Idiotu* junak Miškin zastopa motiv *imitatio Christi*, torej stališče odrešenika, ki se v romanu preverja ob stiku s svetom. V nasprotju z Jezusovo podobo božje ljubezni je Miškinova kopija nezadostna, pomembno pa je, da njena nezadostnost ni razlog za realističnost, ampak je podlaga realističnosti Miškinove zgodbe samo preverjanje božje ljubezni, ki je v primeru resničnega utelešenega Boga adekvatna svojim izzivom, v primeru imitacije iz romana pa nezadostna.²⁶ Kar je najpomembnejše, je, da je Miškinova nezadostna ljubezen del kontinuitete božje ljubezni.

Yet it is only just inadequate: informed by a greater love he might have succeeded. But seeing that a greater love is continuous with the lesser, is conceivable within the same terms as those in which we accept the novel as it stands, a happier ending need not have been less realistic [...]

The story of Myshkin is a bridge—the building of bridges between the visible and the invisible [...] is a prerogative of realism. (Stern 47)

Realistični način reprezentacije kot diskurz potemtakem ni zaprt v dani svet, lahko gradi mostove, kot kaže omenjeni primer, tudi v smer religioznega. Gre za moment svobode, ki se razkriva v odprti danosti sveta (Stern 55).

...

(Za popolno navajanje virov prim. <http://realizem.vaupotic.com> oz. <http://realizem.vaupotic.com/doktorat-vaupotic.pdf#page=335>.)

²⁶ Prim. tudi besedilo Györgya Lukácsa iz leta 1949 *Dostoevsky* <<http://www.marxists.org/archive/lukacs/works/1949/dostoyevsky.htm>> (6. 4. 2009), ki opazi podoben problem, vendar z drugega vidika.